

Юлій Швеуць

«Діти раю» за Жаком Превером
 Режисер Оксана Дмитрієва
 Художник Наталія Денисова
 Хореограф Інна Фалькова
 У ролях: Віталій Бурлеєв, Владислава Аракелян, Олексій Рубінський, Володимир Бардуков, Ольга Мохленко, Вячеслав Гіндін, Геннадій Гуріненко, Олександр Маркін, Ігор Мірошниченко, Володимир Шапошніков, Олексій Петриченко, Катерина Любченко
 Харківський театр ляльок ім. О. Афанасьєва.
 Прем'єра – 20.06.2019

Віталій Бурлеєв у виставі «Діти райка».
 Режисер Оксана Дмитрієва. Харківський театр ляльок.

Нова вистава Харківського театру ляльок виявилась вельми цікавою з кількох точок зору. Вона викликає чимало асоціацій і порівнянь зі справді неперевершеним кінематографічним першоджерелом – фільмом «Діти райка» («Les Enfants du paradis») Марселя Карне за сценарієм Жака Превера¹. Але харківська вистава не просто йде за сюжетом, а й доповнює його свіжими алюзіями і переосмисленнями – цілком у дусі нового часу.

Дія починається з появи в паризькому театрі пантоміми «Фюнабуль» двох нових акторів: скромного міма Батиста (Віталій Бурлеєв) та амбітного ловеласа Фредеріка (Олексій Петриченко). Обидва знайомляться з чарівною Гаранс (Владислава Аракелян), обидва закохуються в неї, але перевага, звісно ж, не на боці наївного міма, а в «знавця Шекспіра» Фредеріка. Є у виставі й жертвовно закохана в Батиста молода акторка Наталі (Катерина Любченко), яка згодом стає його дружиною (їхній дует – справжнє відкриття в роботі харків'ян). Власне мелодрама – лише одна з багатьох ліній сюжету, які, переплітаючись, створюють враження об'ємного занурення в життя. Вона то мальовничо відтіняє, то вступає у складні вишукані стосунки з проблемами художньої творчості та взаємодії людей театру з дійсністю – колегами, «паризьким дном», «дном» аристократичного світу.

Гаранс у Жака Превера заробляє на життя тим, що «надихає» відвідувачів чоловічого атракціону демонстрацією «голої істини» – у звичайній ванні. «Виймаючи»

її з ванни, театр робить знакову купюру в тексті драматурга. Через це образ звичайної натурниці трансформується у благородний, майже аристократичний. Тож постать «фатальної» Гаранс-Коломбіни в «злочинній комедії» стає провідною. Всі чоловічі долі – Батиста, Фредеріка, «авторитетного» поета паризького кримінального світу Ласенера (Геннадій Гуріненко), ексцентричного аристократа Едуарда де Монтерера (В'ячеслав Гіндін) – кружляють у сліпому хороводі навкруги. Ця мізансцена навіює асоціації з ситуацією у Стендаля, який зобразив вірогідну реакцію типового італійця на зауваження типового англійського джентльмена, що коханка в нього «зовсім не вульгарна». Стендаль каже, що італієць довго би думав (ніби відчуваючи когнітивний дисонанс) і врешті, збагнувши, щиросердно б розсміявся. Театр, ставши на бік «джентльмена», почав виправдовувати чудову жінку й не довірив глядачеві самому розгадати «загадку Коломбіни». Хоча інші незаперечні здобутки – природний шарм і виконавська культура молодої акторки – дозволяють «пробачити» цю вимушену недовіру.

Класичний чотирикутник італійської комедії декоровано ще кількома цікавими геометричними фігурами. Тут і коло глумливих «гаврошів», які тішаються людською драмою і сприймають її як черговий привід для брутальних вуличних забав. І тріо поважних за віком колишніх Арлекіна-Коломбіни-П'єро у безмовному виконавстві метрів театру Олексія Рубінського, Володимира Бардукова та Ольги Мохленко, які залишаються персонажами класичної комедії й поза сценою. Ще одна спільнота – квартет музикантів і мимів середньовічного лялькового театру, які виконують функцію античного Хору... Авторський почерк режисерки вкотре дивує органічним поєднанням лялькового й драматич-

¹ Окрім великих касових рекордів і високої оцінки фахівців (згадка міжнародних критиків на Венеціанському МКФ, номінації на «Оскар» Жака Превера), за версією ЮНЕСКО (в оцінці брали участь шістьсот експертів) стрічка отримала статус світового надбання культури.

ного театрів, виразними характерами й візуальними ефектами, продукуючи на невеликій сцені об'ємне модерне видовище. Асоціативна насиченість, з одного боку, шкодить інтризі, гальмує сюжет, а з іншого – дарує глядачеві безліч «упізнавань», дає змогу насолодитись покликаннями до культурних надбань, зокрема до того ж французького фільму 1945 року, який сколихнув повоєнну масову свідомість.

Відбулося це не в останню чергу завдяки сценаристу, творчий феномен якого вивчають і досі. Отримавши перший атестат, майбутній поет і сценарист Жак Превер змінив школу на паризькі бульвари, кафе та веселі натовпи; подружився з Аполлінером, Пікассо, Далі, Ернстом і Магрітом, обравши богему як середовище існування. Для його непересічної особистості притаманна справжня свобода, яку палкій душі дає інтелект. Тож не диво, що вільний інтелект виявився сильнішим за цензурний – стрічка про абсолютну свободу була створена в роки німецької окупації². Втім, чого не вдалося окупаційній владі, вдалося іншій тоталітарній «секті». Вона таки ухитрилася змістовно трансформувати феноменальну стрічку, випустивши її в радянський прокат під назвою «Діти райка». Себто семантично звузила поняття «раю» до театральної «гальорки», тих незручних місць, звідки навряд чи можна бачити дійство. «Пролетарські діти» переосмислили «дітей паризького раю»: останні могли розраховувати лише на «райок», бо «рай» у ціннісних орієнтаціях гегемонів не належить вільним людям мистецтва³.

Звичайно, прикро, що поняття «райка» з важкої руки сталіністів прив'язалось до нашої культурної спадщини. Однак у змістовному сенсі вистава розглядає не тему (театральної) меншовартості. Свою роботу режисерка Оксана Дмитрієва присвячує художньому аналізу поняття «свободи», вважаючи його прерогативою творчих людей, тобто «дітей раю», а не «райка». Досягненням творців палкої «комедії злочинів» є насамперед те, що вони не грають з філософськими дефініціями «в піддавки», не заперечують естетизму драматичності, а підкуповують глядача чітко збалансованим поєднанням піднесеної поезії та грубої фактури реальності чи не в кожному персонажі. І замість чергової «екології» пропонують сучасникові реальнішу «формулу раю»: культурний прогрес як наслідок естетичного конфлікту.

² Складне проходження фільму через рогатки цензури окремі дослідники пов'язують з наявністю в ньому «універсально токсичного» персонажа – поліцейського донощика, «цінності» якого послідовно розвінчує фільм.

³ Окрім ідейної конкуренції та жаху перед універсальними філософськими категоріями, була в такому перейменуванні, можливо, й персональна політична помста. Жак Превер, будучи з паризьким театром «Жовтень» на гастролях в СРСР у 1933 році, перед поверненням на батьківщину на відріз відмовився підписати традиційну «подяку товаришу Сталіну». Не підписала її й уся трупа, учасники якої були членами Французької комуністичної партії. Що й казати – радянським комуністам пережити таке було важко...

Різдво козацьке: не вір, не бійся, не проси

Юлій Швець

«Пекельна хоругва, або Різдво козацьке»
Сценарій: Сашко Лірник (Олександр Власюк)
Режисер Михайло Костров
Оператор Володимир Гуєвський
У головних ролях: Костянтин Лінартович, Олександр Пожарський, Григорій Бакланов, Леся Самаєва, Арам Арзуманян, Артур Новіков, Даниїл Каменський
Україна, 2019

Костянтин Лінартович у фільмі «Пекельна хоругва, або Різдво Козацьке». Режисер Михайло Костров. 2019.

Химерна казка «Пекельна хоругва, або Різдво Козацьке», знята за літературним твором «Про старого козака, різдвяного чорта, чотири роги і козацький рід» найвідомішого українського казкаря Сашка Лірника, – мабуть, найбільш дотепна та оптимістична стрічка серед створених в новітній історії України. Цікавий, не захаращений вторинними деталями сюжет, з якого зрозуміло, «хто кому доводиться родичем», іронічно переосмислює суперечку Бога і Чорта про сутність козацького ества. Як і у «Фаусті» Гете, боротьба вищих сил за людську душу призводить до масштабних випробувань (фізичних, вольових та інтелектуальних) козака Семена Семирукого. У поєдинку з Чортом молодий козак проявляє мужність, невичерпну вигадливість: перебуваючи у пеклі в полоні, перевиховує чортенят в козацькому дусі, передає їм свої знання й уміння, аби отримати вірних союзників.

Разом із тим фільм демонструє прикмети всього козацького роду, серед яких – чимало гріхів. Та коли життя козацьке побудоване на фундаменті честі, на вмінні тримати слово та віддавати свою кров за інших, гріхи можуть прощатися. Казка для сімейного перегляду показала козаків не нещасно-пригнобленими, а вільними, активними та розумними, тобто героями. Завдяки точному вибору виконавців колективний портрет українського козацтва виявився напрочуд вдалим і виразним.

Приємно також, що свої ідейні потужності фільм зосередив ще й на артикуляції – хай поки що не національної, але позитивної, цілком прийнятної, принаймні для тимчасового користування, – життєвської ідеї. Її висловлює молодий козак (Григорій Бакланов), звертаючись до чортенят: завдання «не в тому, аби перемогти, а в тому, щоби викрутитися». Отож, якщо сил для поєдинку недостатньо, буде не гріх і хитрощами («чортівськими») чи то пак «козацькими», «військовими») скористатися. Адже коли союзників обмаль, а навкруги страшні полчища всіляких ворогів на чолі з Чортом Лисим на кобилі, що